

A KÖZÉPOSZTÁLYOK DINAMIKÁJA ÉS A MAGÁNTISZTVISELŐK.

A nagyiparral együtt megszületik és azzal párhuzamosan nő és fejlődik egy csoportja az embereknek, kik társadalmi mivoltukat maguk sem tudják meghatározni, kik több évtizedes fejlődés után sem tudnak véglegesen elhelyezkedni vagy beilleszkedni a tudatos osztálydifferenciálódás folyamatába. Ezek a magántisztviselők (Privatbeamten). Nemcsak nálunk, hanem a fejlettebb nyugati iparállamokban is bizonyos határozatlan, labilis álláspontot foglalnak el. Mintegy közbülső helyen állanak a burzsoázia és proletariátus között, de nem olvadnak bele az úgynevezett kispolgárságba sem, hanem külön territóriumon, speciális célokért és sajátlagos módon alkotják meg szervezeteiket, melyek az öntudatlanság, a határozatlanság bélyegét viselik magukon s ezért a bennük — állítólag érdekeik védelmére — tömörültekért mindaddig értékeset sem gazdasági, sem társadalmi, sem politikai téren alkotni nem tudtak.

Munkájuk természetére nézve a szellemi munkásokhoz tartoznak. Az árutermelésben és cserében adminisztratív teendőket végeznek, gazdaság-társadalmi helyzetük azonban megkülönbözteti őket az állami és egyéb közadminisztráció tisztviselőitől.

A munkásosztálytól élesen megkülönböztetik, sőt izolálják magukat és önmegalázásnak tekintik a munkásosztályba való elvegyülést. Ez, a proletariátustól való — mondhatnók — beteges idegenkedésük még táplálékot nyer egyes »szociológus tekintélyek« azon véleményében, hogy a »magántisztviselő-osztály« (e megjelölést csak a rövidség kedvéért fogadjuk el) »hivatva van a régi, pusztuló középosztály államfentartó szerepét átvenni

és az osztálymozgalom felmenő irányát előmozdítani».* Szóval — szerintük — ez egy *felfelé, a polgári osztályba emelkedő* osztály, melynek a mai *jogrend fenntartása* körül történelmi hivatása van. Az államnak és társadalomnak ez osztálylyal szemben eddig tanúsított nemtörődömsége, mely észrevenni is alig hajlandó ez osztályt, nem igazolja ugyan a hivatalos tudósok ezen véleményét s újabban maguk a magántisztviselők is mintha kételkednének annak igazságában. A külföldön már hosszabb idő óta kutatnak, keresnek új módok után, melyek alkalmasabbak volnának az osztály helyzetének javítására s nálunk is már közel egy éve folyik a tollharc a magántisztviselők lapjaiban, hogy a sikertelen munkának okát megkeressék. Sem a társadalom tényezőiben, sem a »tudósvilágban« nem tudott ez erőlködés mélyebb visszhangot keltetni, miről arra lehet következtetnünk, hogy nem veszik komolyan ez osztály mozgólódását.

Nem tartván jelentéktelennek e kérdést, igyekezni fogunk arra a tudomány tárgyilagosságával világot deríteni és keresni fogjuk a magántisztviselők társadalmi hovatartozóságát, bajaik okait és azok orvoslásának módját olyképp, hogy bemutadjuk ez osztály keletkezését, jelenét, viszonyát a többi osztályokhoz és következtetni fogunk jövőjére is, megjelölve azon helyet és utat, melyet a fejlődés ezen társadalmi csoport számára kijelöl.

Azon történelmi tény, hogy ez osztályt a kapitalista termelés szülte, kényszerít, hogy keressük viszonyát a kapitalizmushoz és így azon szempontok szerint állapítsuk meg társadalmi értékét, illetve hovatartozóságát, a mely szempontokat a nagyipar szülte új társadalmi alakulások első alapos megfigyelői — a történelmi materialisták — ismertek fel és a melyek egyedül képesítenek a társadalom komplikált életfolyamatainak reális és rendszeres megértésére. Az alább ily módon levonandó következtetések helyességére nézve teljesen indifferens, hogy e szempontokat helyeseknek ismeri-e el valaki, vagy sem, *oly realitások ezek, melyek kommentár nélkül, avagy bárhogy kommentálva is csak egy igazsághoz vezethetnek.*

»A tőkés termelés a társadalmat két osztályba tagozza, burzsoáziára és proletariátusra.« A közöttük álló elemek, vagy előző, termelési képletek, mindinkább satnyuló nyúlványai,

*Zsoldos Béla, egyet. tanár 1906 február 4-én a Magántisztviselők nagygyűlésén.

melyeket csak a folytonos és fokozott evolúció lesz képes végleg elpusztítani, avagy talán egy forradalmi rázkódásra lesz szükség, mely a fejlődést immár károsan befolyásoló eme rudimentális maradványát a társadalom szervezetének ki fogja abból metszeni, mint a hogy a sebészek hasonlóképp járnak el az emberi test felesleges, kóros komplikációkra vezető szerveivel. De a kapitalista társadalom maga is teremtett egy csomó ily közbülső elemet, melyeket saját védelmére létrehozott és fentartott intézmények szolgálatára, részben az előbbi termelések pusztuló osztályaiból kontingentál, részben pedig a proletariátusból emel maga mellé. Ezek mint a kapitalista »rend szolgái, elfognak pusztulni a tőkés termeléssel s ezekkel foglalkozni nem feladatomban e helyütt, csak annyiban kell rájuk kitérnem, a mennyiben érintik kérdésünket.

Bevezető soraimban hivatkoztam a polgári nemzetgazdák véleményére, melyet a magántisztviselők nagy része öntudatlanul magáévá tett, s mely szerint ezen osztály a középosztály kispolgári tartozéka és a fejlődés is hasonló helyet jelölne ki számára.

Két szempontból kívánom a tételt megvilágítani: a magántisztviselő társadalmi munkája vagyis a gazdaságban való szerepe és életmódja szempontjából.

A kispolgári osztály a letűnt manufaktúr és kisipari termelés maradványa; kategorikus imperativusa, *szabad munka*, mely *önálló termelő* individuummá teszi, minek folytán legtöbbször mások munkaerejét is kisajátítja, ellentétben a *bérmunkással*, ki munkaerejét eladja. Tehát a kispolgár-osztály ereje teljében teljesen független mind gazdaságilag, mind politikailag. Ma elvesztette függetlenségét, mert azon hitel révén, melyet a tőkéától kap, ezzel alárendelési viszonyba jő. Ez azonban nem változtat közbülső állásán, csak dekadenciájának világos jele. A tőke és hitel megengedte korlátok között, önállóan teremti elő létszükségeit s életmódja attól függ, hogyan tudja erejét érvényesíteni, gyümölcsözővé tenni. Ehhez képest ezen osztályhoz tartozók igényei, szükségletei, életmódja egyénenként, helyenként és időnként is igen különbözők és sok esetben a hivatalosan is aprobált proletároké mögött marad. *Jellemzik tehát ez osztályt: gazdasági látszólagos önállósága és a hozzátartozók életmódjának változósága.*

A középosztály eme kategóriájához a magántisztviselőt nem sorozhatjuk mert gazdaságilag függő, a termelésben *nem*

mint önálló individuuum *vesz részt*, hanem *munkáját* a tőke által megállapított *bérért adja el*, ehhez képest *életmódja egységesebb*, nem oly változó, mint a kispolgáré, miután a bér bizonyos, meglehetősen szűk korlátok között ingadozik, azonkívül pedig a különböző jövedelműek együvé tartozása, szociális egysége is, az életmód egységét involválja.

Vizsgáljuk meg, vajjon a magántisztviselő a közbülső elemek azon másik fajához tartozik-e, melyek a kapitalisták védelmére fennálló intézmények szolgálatában állanak. Ily intézmények az állami- és egyéb közigazgatás, igazságszolgáltatás stb. Az állami gazdaság tisztviselői (vasút, posta, pénzügy) nem sorozhatók teljesen ezekhez. A közigazgatás alkalmazottait jellemzi, hogy *nem közvetlenül* a tőke szolgálatában állanak s így attól csak közvetve függők s hogy *munkájuk alig produktív*, a mennyiben nem járulnak az *össztársadalom gazdasági* szükségleteinek kielégítéséhez.

A magántisztviselő a tőke *bérmunkása*, közvetlenül annak szolgálatában áll, *munkája produktív*, mert a csereforgalom lebonyolítását végzi egyrészt, másrészt előkészíti és regisztrálja, sőt vezeti az ipari termelést. De létének feltételeiben is különbözik a köztisztviselőtől, mert míg ennek *existenciája* törvényszabta biztosítékokkal alaposan *körül van bástyázva*, addig a *magántisztviselő léte bizonytalan* máról holnapra él s hogy ez megváltozzék, arra semmi kilátás sem lehet. Ezen osztály tehát a közbülső, u. n. kispolgári elemhez *semmi módon sem sorolható* úgy, miként *ma* előttünk megjelenik.

Lássuk most, mit mutat a fejlődés iránya. Elegendő a folytonos tőkekoncentrációra utalnunk, melylyel együtt jár a közbülső elemek kiszorulása, elproletárosodása, hogy mindenki előtt világossá legyen a magántisztviselő osztály szükségszerű dekadenciája.

Világosan megmutatja a túloldali foglalkozási statisztika, hogy — dacára a nálunk nagyon lassan fejlődő iparnak és kereskedelemnek — a tőkekoncentráció halad előre s hogy összes munkásai, tehát a magántisztviselők is alá vannak vetve mindama hatásoknak, melyek e folyamatnak inhaerens jelenségei. De beszéljenek a szám adatok.

E statisztika 1890—1900-ig terjedő tíz év fejlődését mutatja be s kiviláglik belőle, hogy úgy az iparban, mint a kereskedelemben mindinkább *fognak az önálló termelő alanyok* s aránytalanul *szaporodnak az alkalmazottai*.

A kereskedelem, közlekedés és hitelben foglalkozók									
megnevezése	önállók				tisztviselők				eltartottjai 1900-ban
	férfiak		nők		férfiak		nők		
	1890	1900	1890	1900	1890	1900	1890	1900	
Állat és mezőgazdasági	7729	8409	625	1004	1299	2189	6	61	38746
Fa és bányászat	2596	2995	137	267	882	1356	3	37	
Vas, gép, hangszerműipar	1132	1447	75	127	440	1143	16	172	
Agyag és üveg	796	883	187	218	70	125	9	30	
Faarú, bőr, papír stb.	1807	1706	99	168	311	550	12	124	
Fonó, szövő, ruha	5637	6143	615	755	1012	1984	26	320	
Élelem, ital és élvezeti cikk	24939	24155	4566	5210	1310	2513	80	392	
Vegy- és gyógyszerek	154	271	36	31	105	251	2	33	
Könyv és mű	410	500	33	60	208	500	6	152	
Egyéb és segédüzletágak	442	1131	292	81	225	1111	7	195	
összesen	57759	61091	7870	9732	7011	13062	190	1622	
Pénz, hitel, biztosítás	276	305	23	15	5899	11020	6	565	
Közraktári vállalatok	—	3	—	—	71	110	—	1	
Magánvasutak	—	—	—	—	60	175	—	14	
összesen	58035	61399	7893	9747	6030	11305	196	2202	

Az iparban foglalkozók									
megnevezése	önállók				tisztviselők				eltartottjai 1900-ban
	férfiak		nők		férfiak		nők		
	1890	1900	1890	1900	1890	1900	1890	1900	
Bányászat és kohászat	795	513	17	35	1196	1204	2	8	23256
Vas és fém	42455	43076	248	327	561	1354	8	59	
Gép, villam, óras stb.	17143	17970	84	118	925	2733	1	133	
Kő, agyag, föld, üveg	7212	6377	154	162	616	826	6	29	
Fa és csont	28338	27906	273	345	678	1146	1	24	
Bőr, sörte, viaszos- vászón	7156	5654	120	188	114	231	3	20	
Fonó és szövő	17199	10471	385	1577	249	588	8	42	
Ruházati	104949	105505	39119	57641	346	460	22	115	
Papír	695	725	38	42	104	289	1	51	
Élelmi és élvezeti	37665	33866	1726	2284	3576	4266	83	318	
Yegvészeti	1140	1321	67	83	571	1142	5	60	
Építő	38358	30692	141	297	1591	1502	1	18	
Sokszorosító és mű- ipar	1089	1764	53	106	324	469	5	72	
Szállodás és vendég- lős	23577	27711	4585	5440	1230	592	809	1443	
Egyéb megjelölés nél- kül	6	16	—	—	6	29	—	—	
összesen	326952	313054	46993	68610	10891	15627	953	2384	

Az alkalmazottak percentuális aránya az önállókhöz volt	
1890-ben az iparban	4,8 % + 8 %
1900-ban » »	7,8 %
1890-ben a kereskedelemben	9,5 %
1900-ban » »	19 % + 9,5%

a tíz év alatt tehát átlagban $6\frac{1}{4}\%$ -kal lett nagyobb a tisztviselők aránya az önállókhöz. Ez tehát ellene mond azon fel fogásnak, mintha a fejlődés a magántisztviselőkre nézve a gazdasági és társadalmi emelkedés felé tendálna. A folyton fejlődő technika pedig egyenesen ad abszurdum vezetí ezen tételt. Míg a kisiparban a munka értéke az egyén sajátosságaitól is függ s így különös kvalitások, nagyobb tudás, bővebb ismeretek az egyén gyorsabb s önmagától való emelkedését elősegítik, addig a folyton nagyobbodó üzemekkel együttjáró sokszoros munkamegosztás az egyesek teendőit egyszerűsíti, mechanikussá teszi s itt nem sok hasznát veszi az egyes különös képességeinek. Ugyanez áll a kereskedelemre is a nagyban való elárusításnál.

A magántisztviselőkre nézve is igazolja ezt statisztikánk, a mennyiben a többé kevésbé képzett férfi-munkásokat mindinkább kiszorítják az inkább sablonos, mechanikus munkára nevelt nőtisztviselők.

Az iparban	1890-ben	953 tisztviselő volt		
már	1900-ban	2384	»	»
A kereskedelemben	1890-ben	196	»	»
»	1900-ban	2202	»	»

A nőtisztviselők száma 10 év alatt négyszeresére emelkedett, míg a férfiak száma még egyszer akkorára sem nőtt. 1890-ben a nőtisztviselők a férfiak 6,8%-át tették, 1900-ban már 17%-ra rúgnak. Ez a magántisztviselő-osztály munkája értékének esését szembeszökően igazolja s miután *egy osztály* gazdasági és társadalmi *helyzete* csak *függvénye azon értéknek*, melyet az egyes munkája a *mindenkori termelés* szempontjából — ez esetben a kapitalizmus szempontjából — képvisel, a *fejlődés* e téren is ezen osztály *dekadenciája*, *elproletárosodása* felé mutat. A néhány oldallal tovább található munkaidő- és munkabér-statisztika számszerűleg is igazolni fogja ezen megismerés helyes voltát, a mennyiben a *női* munkát tényleg *rosszabb* fizetéssel honorálják s ez a piac törvényénél fogva az összes munkabérek *leszállását* involválja.

Szám adatok igazolják, hogy a fejlődés nem szolgál a

magántisztviselő-osztály társadalmi emelkedésének, tehát ez osztály sem jelen alakjában, sem további fejlődése folyamán nem lehet tartozéka a »kispolgári« középosztálynak.

A kapitalistákhoz még a legmerészebb fantázia sem sorolja ezen osztályt; a kik tehát nagyon irtóznak a munkásosztályhoz való tartozandóságtól, azok számára még egy elmélet marad s ez az, hogy a magántisztviselők teljesen külön osztályt alkotnak. E felfogást általánosan osztja is ezen osztályhoz tartozók másik része s ez rányomja bélyegét, minden akciójukra, törekvéseikre, társadalmi és politikai programjukra, egyáltalán minden oly megnyilvánulásukra, hol mint szervezet, mint érdekcsoport jelennek meg. Ezen szeparatizmusuk fattyúhajtásának tekinthető, hogy a különféle szakokban dolgozók, külön-külön szervezeteket tartanak fenn. Így a bankbiztosítási, vasipari, műszaki, faipari stb. tisztviselők egyesületei állanak fenn, melyek között a legújabb időkig egyáltalán nem volt közösség, még kevésbé kooperatio. Csak a legutolsó hónapokban vesszük észre e szeparatizmus alábbhagyását. Pl. a Pénzügyi Tisztviselők Orsz. Egyesülete megnyitja kapuit a biztosítási tisztviselőknek és viszont ezen egyesület tagja lesz a Magántisztviselők Országos Szövetségének. De hogy ezen egyesületek sem a helyes felismerés vezette öntudatos tömörülések, nagyobb társadalmi erők akkumulálására, azt a Magántisztviselők Lapja 1906 április 5-iki számában megjelent vita a P. T. O. E. főtítkára és a lap szerkesztője között igazolja. Inkább az egyesületek anyagi zavarai kényszerítik azok vezetőségeit a kasztkeretek kitégítésére és a tömörülésre. Míg a nevezett főtítkár bizonyos koncessziók mellett fentartja azon nézetét, hogy a különböző szakok külön való szervezése szükséges, addig a lap szerkesztője már eljutott azon megismerésig, hogy e kasztkeretek ledöntendők és a magántisztviselők mind egy szervezetben, egységesen tömörítendők, mert a különböző ágakban alkalmazottak homogén társadalmi réteget, osztályt képeznek és külön-külön már csekély számuknál fogva sem képesek érdekeiket hathatósan védeni. Ez a Magántisztviselők Országos Szövetségének is hivatalos álláspontja, mely bizonyára már életképebb a kasztiválódásnál. Egy szembeötlő hiányossága van azonban ezen okoskodásnak s ez az, hogy félúton megáll. Nem látja meg, hogy az összes magántisztviselők együtt is nagyon kicsiny szám ahhoz, hogy egymagában súlylaval essék az osztályok harcának mérlegébe akkor, midőn a mérleget saját javára akarja billenteni.

Az egész társadalmat leköti, összes erejét igénybe veszi a két hatalmas tényezőnek: a tőkének és munkának harca s mindkettőnek összes energiájára van szüksége, hogy helyét megállja a csatában. A közbülső elemek, kik e harcot passzive nézik, avagy a béke olajágával kezükben kérnek, nem számíthatnak figyelemre. Vagy harcolniuk kell egyik féllel, vagy félre kell állaniok, különben eltiportatnak. E teóriát igazolja az élet. Legutóbb nálunk Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter szolgált érvel, melylyel fenti tételt támogathatom. A magántisztviselők összes erejét évek óta abszorbeálta a vasárnapi munkaszünetért való kérelmezés. Végre rendeleti úton megkapták. A miniszter, kinél a Szövetség vezetősége többször tisztelgett, mindenkor a magántisztviselők nagy barátjának vallotta magát, mégis a biztosító társaságok első kérelmére felfüggesztette a vasárnapi munkaszünetet a 4 nyári hónapra azok alkalmazottaira nézve.

Íme eléri a magántisztviselőket is a közbülső osztályok közös sorsa, ha egyedül állanak, tehát már gyengeségük parancsolná, hogy erős szövetségest keressenek, ha az osztályok harcában győzedelmeskedni, előnyösen elhelyezkedni akarnak.

Nézzük tehát, hogy a társadalmi gazdaságban való szerepük hová utalja őket. Már fentebb kifejtettem, hogy munkájuk természete teljesen különbözik mind a polgári középosztályétól, mind pedig a közigazgatás tisztviselőitől. Ugyanez áll létföltételeikre és életmódjukra nézve is. Kereskedelmi alkalmazottak és magántisztviselők körében, de tudományos fórumokon is többször hallottam és olvastam, hogy az alkalmazottak érdekei sokban fedik a főnökökét. Így e lap múlt évi folyamában Dániel Arnold »A szociális kérdés a kereskedelemben« címmel igen érdekes cikkben hasonló felfogásnak ad kifejezést. Felismeri ugyan, hogy a kereskedelem összes alkalmazottai proletárok, mégis munkájuk természeténél fogva különböznek — szerinte — az ipari munkástól. Tételét a következő distinkcióból építi fel: « . . . alapvető fontossággal bír, hogy különbséget vonjunk az olyan gazdasági tevékenység között, a mely csupán társadalmi eredményt hoz létre és az olyan között, a mely a tárgyakat meg is változtatja. Ezt az utóbbit munkának hívják, az előbbit pedig — ha talán nem is egészen szabatosan — kisajátításnak fogjuk nevezni.» Kimutatja azután, hogy a kereskedelmi alkalmazott jórészt ily kisajátítást végez és »a ki kereskedelemmel foglalkozik: a kapitalizmus talaján áll«. Ez a megkülönböztetés azonban nem állja meg helyét: 1. mert mindenki, ki a

mai termelésben résztvesz, tehát a munkás is a »kapitalizmus talaján áll«, miután ez a jelen termelési képlet éa ezen kívül nincs ma gazdasági exisztencia; 2. csak annak érdekei azonosak a tőkével, a ki a kisajátításból *maga* húz hasznot, vagyis a kinek zsebébe a realizált és a munkástól elvont értéktöbbletek folynak. A kiskereskedelem alkalmazottja néha részesedik, illetve *részesedhetik* a kisajátítás eredményezte haszonban, azonban a magántisztviselő nem, miután munkájának társadalmi természete sokban elüt a kereskedősegédétől. A magántisztviselő — kivéve a vállalatok igazgatóit — nem vesz részt az ár szabályozásában, az alkuban, míg a kiskereskedő segédje igen. A kardinális tévedés tehát ott van, hogy nem veszi észre azon különbözőséget, mely a magántisztviselőt a segédétől — a jelen pillanatban, illetve ugyanazon időpontban — elválasztja. E különbség pedig: hogy a magántisztviselő egy magasabb differenciáltabb termelési képletben dolgozik, mint a kereskedősegéd; utóbbinál a munka és kisajátítás együvé folynak, míg a magántisztviselő csakis társadalmilag szükséges munkát végez, mint azt alább ki fogom mutatni. A fejlődés ugyan a kereskedősegéd munkájából is mindinkább kiküszöböli a kapitalista sajátságot s miután minden társadalmi mozgalomnak, mely öntudatosan igyekszik javítani a benne résztvevők helyzetén, a fejlődést kell szem előtt tartania, a kereskedősegéd sem küzdhet a főnökkel együtt, vagy mellette és a fejlődés őt is a kapitalizmus ellen való küzdelemre predesztinálja. E helyütt azonban csak a magántisztviselő-kérdésre akarok világot vetni s így a kereskedősegédekkel bővebben nem foglalkozhatom.

Ugyancsak e lap májusi számában jelent meg egy kis cikkecske, mely többek között ezeket mondja: »... a magánhivatalnokot a termelésben elfoglalt helye érdekellentétbe hozza a proletár- és érdekközösségbe a polgári osztálylyal«. Indokolja pedig e véleményét azzal, hogy a magántisztviselő-osztály létének *conditio sine qua nonja* a munkás nagymérvű kizsákmányolása, mely oly értéktöbbletet biztosít a tőkésnek, hogy abból a magántisztviselőt fizethesse. A magántisztviselő szerinte akkor születik meg — mint a kapitalista termelés másodszülötte — mikor az üzem már oly haszonnal jár, hogy a tőkés munkáját vagy annak egy részét átháríthatja fizetett alkalmazottra: magántisztviselőre, kinek tehát »érdeke, hogy a munkástól elvont értéktöbblet s így az ő jutaléka is minél nagyobb legyen«. Hogy ez teljesen téves, azt könnyű bebizonyítani. Igaz ugyan, hogy

csak a kapitalista termelés egy magasabb fázisában talál a fizetett tisztviselő alkalmazást, ezt azonban nem az üzem *percentualisan* nagyobb jövedelmezősége, az értéktöbblet nagyobb »rátája«, hanem a tőkekoncentrációval szükségszerűleg együtt járó, nagyobb, komplikáltabb üzem teszi nemcsak lehetővé, hanem szükségszerűvé is. A nagy üzemmel mindinkább kollektív formát ölt a termelés s ezzel együtt jár a fokozottabb munkamegoszlás. A kapitalista *nem* azért alkalmaz tisztviselőt, mert sokalja jövedelmét, hanem mert nem képes az üzemet maga vezetni. A kapitalista munkája, midőn az üzemet maga vezeti kétféle: társadalmilag szükséges, tehát produktív munka (megrendelések szerzése, vagyis a szükséglet kipuhatolása, ipari és kereskedelmi adminisztráció), a másik, a tulajdonképpen való kisajátítás (munkabérleszorítás stb.) és a haszon betakarítása. Kérdés tehát, munkájának mely részét hárítja át fizetett alkalmazottra? Nem szorul bizonyításra, hogy nem az utóbbit, hanem azt a mi a mai termelési rend szempontjából is produktív. Ha az alkalmazott részesedése az elért eredményhez képest *percentuális* lenne, akkor beszélhetnénk érdekközösségről tisztviselő és főnök között, de a tisztviselő meghatározott bérért dolgozik, nem kisajátítást, hanem produktív munkát végez, *nincs* tehát *ellentét* közte és a munkás között, mely ezen okra volna visszavezethető. A kisipar legalacsonyabb fokán az iparos még egy személyben termel és elad és az összes testi és szellemi munkákat maga végzi, melyek üzemével járnak. A mindenkori fejlődés mindinkább *diferendálja* az egy üzemhez tartozó különféle funkciókat, a munka mindinkább megoszlik. A magántisztviselő is csak mint a máig legmagasabb munkamegoszlás egyik körének betöltője jelenik meg, melynek azonban a kisajátítással semmi közössége nincs.

Tagadhatatlan, hogy a munkásokkal érintkező tisztviselők igyekeznek a munkást elnyomni, azonban egyáltalán nem ronthatnak ezzel a munkások helyzetén és nem javíthatnak a saját helyzetükön. Tény továbbá az is hogy sok esetben *egyeseznek* sikerül a munkásellenességgel pozíciójukat emelni, ez azonban kivétel és csak ott érvényesül, hol a munkások szervezetlensége lehetővé teszi. De ugyanott az antiszociális munkás is boldogul osztályosainak elárulásával, valamint a magántisztviselők elnyomásában is segítségére van a tőkésnek az antiszociális magántisztviselő. Ezek azonban csak szimptomatikus jelenségek, melyek nem a magántisztviselők társadalmi munkájából folynak, hanem

individuális jellegűek. Nincs érdekközösség a kapitalista osztály és a magántisztviselői kar között, tehát ezek az osztályok harcában nem állhatnak egymás mellett és így szükségszerűleg egymás ellen kell küzdeniök. Az egyedüli osztály tehát, mely a magántisztviselők számára szövetségesül még fenmarad, a munkás proletariátus. A kérdés az, vajjon harcolhatnak-e *együtt?* és az erre adandó felelet egyúttal döntő ezen osztály emelkedésére, fenmaradására és egész jövőjére. Az egyedül helyes és csalhatatlan megoldást maga a fejlődés és az események adhatják csak meg s mi csak az adott viszonylatokból és ismereteink szűk határai között következtethetünk a további fejlődésre. Nem volna helyén való itt apodiktikus kijelentést tennem, azonban erős meggyőződésem, hogy a magántisztviselők előbb-utóbb meg fogják találni — mert keresni kényszerülnek — a nagy proletariátussal való együttműködés módját, mivel boldogulásukra ez az egyedül célhoz vezető és egyedül lehetséges, tehát szükségszerű út. Így kell lennie, mert a magántisztviselő *maga is proletár*, és előbb-utóbb ki kell benne fejlődnie a tiszta proletáröntudatnak és ideológiának. A magántisztviselőknek úgy gazdaság-társadalmi helyzetében, mint létfeltételeikben megtaláljuk mindazon jellegzetes sajátságokat, melyek a proletariátust karakterizálják. A magántisztviselő *bérmunkás*, *munkaereje* époly *áru*, mint a kézimunkásé. Munkaerejének értéke alá van vetve egyrészt a *piac* (kereslet és kínálat) *törvényének*, másrészt az ezt szabályozó »vasbértörvény«-nek — ha e megjelölést használnom szabad — ép oly mértékben, mint a munkásságé.

Egy gyakorlati példával könnyen bizonyítható, hogy mindeme sajátosságok jellegzetesen megfelelnek a magántisztviselő foglalkozásnak. Megüresedik egy állás akár gyári, akár kereskedelmi, akár pénzügyeti irodában, a cég rendszerint újsághirdetés útján keres megfelelő munkaerőt. Az ajánlkozók közül az állást rendszeren az kapja meg, a ki a munka elvégzésére alkalmasak közül legkisebb bért kéri. Az állás nélkül szűkölködők és az egyidőben betöltendő állások kisebb vagy nagyobb számától függ, hogy a tisztviselő mily fizetést kér, avagy minőt tud elérni. Ez a piac törvényének hatását igazolja. Ha bizonyos állásra pályázók esetlegesen mindannyian nagyobb bért kívánának, mint a minőt — kereskedőnyelven szólva — az állás fizet, illetve a mely maximumot a főnök fizetni hajlandó, akkor a cég nem tölti be az állást, hanem az azzal járó munkát áthárítja a többi tisztviselőre mindaddig, míg alkalmas embert

nem talál, ki a munkát az ajánlott bérért elvállalni hajlandó. Hogy ily esetek — a tetemes magántisztviselő-túlprodukciónak miatt — melyet nálunk állandóan 37 kereskedelmi iskola termel és az összes szabad- és szellemi munkás-pályákról lecsúszottak, továbbá a kereskedő- és iparos segédekből felemelkedők, quietált katonatisztekéből és őrmesterekből magántisztviselőkké lettek pedig folyton növelnek — nagyon ritkák, nem szorul bővebb bizonyításra. A tőke összetételének változása bármely üzemen szintén épúgy kihat a tisztviselőkre, mint a munkásokra. Pl. az írógépnek behatolása az irodákba — mely a tőke technikai összetételének megváltozását jelenti és intenzívebb produkciót tesz lehetővé kevesebb munkaerővel, de nagyobb befektetéssel, azaz állandó tőkével — károsan befolyásolja, illetve megrövidíti az általános fizetéseket. Az üzem megnagyobbodása nagyobb tőke akkumulációja szintén hasonló hatást idéz elő. Pl. egy termelési ágban kartell jött létre s ez az összes ilyenmű üzemekben a régi, nagyobb fizetéses tisztviselők elbocsájtásaát és olcsóbb munkaerők alkalmazását vonta maga után. Hogy a magántisztviselő fizetése nem percentuális, hanem fix havibért kap, már fentebb említettem s hogy termelőeszközök híján adja el munkaerejét, ez kétségtelen, tehát a magántisztviselő bérmunkás. Fentiekből természetesen következik, hogy mint bérmunkás osztozik a magántisztviselő a proletárok összes bajaiban, minők: létének bizonytalansága, szükségleteinek hiányos kielégítése, a végzett munkának vagyis munkaidőnek aránytalansága a munkabérhez. Ez utóbbi egyúttal azt is jelenti, hogy a magántisztviselő *értéket* termel, melyből azonban csak egy részt kap, míg a *többletet* a tőke *elvonja* tőle és saját növekedésére használja fel, akár csak az egyéb munkásnál.

A *magántisztviselő* tulajdonképpen — a szükségszerű munkamegoszlás folytán — csak *részletmunkáját* végzi az érték-többlet termelésének.

Az árú- és értéktöbblet szorosan összetartozó fogalmak, utóbbi benne van az előbbiben. Az ipari munkás kezéből kijött ipari cikk még nem árú, csak »használati érték«, hogy áruvá lehessen »társadalmi funkciót kell végeznie«, forgalomba kell jönnie. E forgalmat a kereskedelem bonyolítja le és csak ekkor realizálódik az értéktöbblet. Az árúnak ez a kettős természete a fizikai és társadalmi, két működés kooperációját feltételezi: egyikét a munkás, másikat a magántisztviselő végzi. Az értéktöbblet lehet csak ekét tényező eredménye lehet, mind-

kettőt megilleti, tehát *mindkettőtől* elvonatik s a ki elvonja: a *tőkés*.

Vannak üzemek, melyek csak *társadalmi* funkciókkal hoznak létre értéktöbbletet, bankok, kereskedések; ezek tisztviselői és érdekeik egyáltalán nem különböznek azért a gyári tisztviselőtől mivel mindketten a tőke számára termelnek és annak egyformán kizsákmányolt bérmunkásai. A magántisztviselő társadalmi funkciója őt tehát *nem* választja el a fizikai munkástól, ellenkezőleg *érdekközösséget* teremt közöttük a közös kizsákmányolóval«, a tőkével szemben. *Megdől tehát ezzel azon állítás, hogy a magántisztviselő érdeke a tőkéstermelés és a termelő magántulajdon fentartása.*

Ezen osztály létének bizonytalanságát illusztrálja ipartörvényünknek a kereskedelmi alkalmazottak felmondási idejére vonatkozó része. Ez a heti felmondási időt állapít meg általában a magántisztviselőre nézve, csak a fontosabb teendőkkel megbízott tisztviselők élveznek 3 hónapot. Törvényünk manchesteri szelleméből (mi a nyugati államokban is így van) természetesen folyik, hogy ezen törvény a szabad egyezkedésnek nem prejudikál s megengedi, hogy a felmondást tetszés szerint szabályozzák egymás között főnök és alkalmazott. Hogy ezzel mennyire visszaélnék a munkaadók, azt a nagyon botrányos esetek, melyek itt is, ott is napfényre kerülnek, igazolják, így igen sok cégnél 2 heti a felmondás, vagy egyáltalán nincs is. Azonkívül tartalmaz ugyanezen törvény egy záradékot, mely oly eseteket sorol fel, melyekben a főnöknek joga van az alkalmazottat felmondás nélkül elbocsájtani. E klauzula alapján bármely tisztviselő bármikor elvesztheti kenyerét.

Utalnom kell itt azon szokásra, hogy a cégek rendszeresen információt kérnek a pályázóról előbbi alkalmazójától s ha a tisztviselő nem áll volt főnöke kegyeiben, bizony sokszor megesis, hogy e miatt hetekig-hónapokig nem jut foglalkozáshoz. E tekintetben tehát a magántisztviselő existenciája még *oly* biztosítékokkal *sincs* körülbástyázva, mint a *szervezett* munkásé.

A magántisztviselők gyenge érdekképviselése, az Országos Szövetség ugyan sokat peticionált a jogviszonyok szabályozása érdekében, de eddig eredménytelenül.

Áttérve most már a munkaidő és munkabér kérdésére — mely kettőnek viszonya döntő szempont az osztály helyzetének helyes megítélésére — mindenekelőtt szembeötlő ezeknek szinte ötletszerű szabályozatlan volta. Teljesen azonos üzemek-

ben a legkülönbözőbb munkaidőket találjuk és teljesen egyenlő munkát a legkülönbözőbb bérekért végeznek. Vannak gépgyárak, melyeknél 7—8 óra, másoknál ismét 9—11 óra a napi munkaidő. Kereskedelmi kormányunk nála járt küldöttségeknek többször kijelentette, hogy a munkaidő kérdését törvényileg szabályozni egyáltalán nem hajlandó, miután ez szabad egyezkedés tárgyát képezi. A gyakorlatban — természetesen — ez a főnök teljes szabadságát jelenti, a mennyiben még nem volt rá eset, hogy a tisztviselő akár belépésekor, akár szolgálatának tartama alatt munkaidejét egyezkedés útján szabályozhatta volna. E tekintetben a főnök akarata irányadó. A munkaidő szabályozását illetőleg komoly akció — azt kivéve, melyet a kereskedelmi alkalmazottak a nyolc órai záróra elismerése céljából társadalmilag, de sikertelenül, több ízben megpendítettek, — magántisztviselő-szervezet részéről eddig meg nem indított, így több esetről van tudomásunk, midőn egyes cégek a munkaidőt $\frac{1}{2}$ —1 órával meghosszabbították s ha valamely alkalmazottnak ez nem tetszett volna, állásából elbocsájtották; mire van is elegendő példa. És jellemző, hogy ez irányban az »erkölcsi és társadalmi alapon« vezetett egyesületek *teljesen* tehetetlenek. Mint különösen karakterisztikus jelenséget keli kiemelnünk, hogy a legtöbb cégnél törvény: »a munkaidő ettől-eddig feltétlenül tart, akár van munka, akár nincs; azonban ha több munka van, akkor addig kell dolgozni, míg minden elvégezve nincs«. Az ilyen túlórákért — kivéve bizonyos rendkívüli munkálatokat, minők a zárlat és mérleg — az üzemeknek elenyészően csekély része fizet, azonban csakis kifejezetten ebéd- és vacsora-pénzek alakjában. E túlórákat és a statisztikák mindenkor hiányosságait tekintetbe véve, lehetetlen pontos képet adnunk a magántisztviselők munkaidejéről. Az első és eddig egyetlen ilyenemű magyarországi statisztikát az 1900-ban megjelent népszámlálási adatok alapján a m. kir. statisztikai hivatal állította össze, melyet főbb eredményeiben a következő oldalon reprodukálunk. E statisztika nagyon helyesen külön adja a férfiak és külön a nők munkaidejét, sajnos azonban, csak az ipari tisztviselőkről szól. A kereskedelmi irodák alkalmazottainak munkaidejéről és béréről egyáltalán nincs statisztikánk. Az összes ipari tisztviselőknek csak 53%-a mondotta be munkaidejét s így ez is befolyásolja az eredmény helyességét. Valószínű, hogy a kép kedvezőtlenebb lenne az összes adatok alapján, miután legtöbb esetben azok nem feleltek a munkaidőre vonatkozó kérdésre, kik ad

libitum dolgoznak. Az így — tehát optimisztikusnak mondható — statisztika szerint 7 óra a minimális és 12-ön felül, sok helyütt is a maximális munkaidő. 7—8 órás a munkaideje 41%-nak, 44% 10—12 órát, 4,2% pedig 12 órán felül dolgozik és 10%-nak 9 óra a munkaideje. Az átlag-munkaidő viszonyszámokkal s nem középszámítással megállapítva a férfiaknál 9 óra perc, nőknél 10 óra 30 perc.

Hogy e munkaidő nem szolgál sem az egyén higiénejeének» sem a generáció fejlődésének, igazolható azzal, hogy az ideg- és tüdőbetegek nagy százalékát a magántisztviselők szolgáltatják. Bizonyos azonban, hogy a napi körülbelül 10 órai egyhangú szellemi munka után igen kevés energia marad a továbbképzésre, ellenben nagyon érthetővé teszi azon tényt, hogy a magántisztviselők a kávéházak és mulatóhelyek legszorgalmasabb látogatói. Ép úgy mint az ipari munkás, a magántisztviselő is időelőtt lesz munkaképtelen s a főnökök — ezt tudva — csak fiatal munkaerőt alkalmaznak. E korán elaggottak szolgáltatják a szellemi »Lumpenproletariat«-ot, melynek nyomorát a szabadkőműves jótékonyág alig képes enyhíteni. A törvény nem gondoskodik a magántisztviselők agkori ellátásáról, a létező magánpénztárak és a Magántisztviselők Országos Nyugdíj egyesülete, mely 11%-os hozzájárulási kvótát igényel, igen kevésre képesek. Látható tehát ez adatokból, hogy a magántisztviselők helyzete munkaidő tekintetében nem sokkal jobb, sőt sokszor rosszabb a munkáspraletáriátusénál, különösen ott, hol ez utóbbi szervezett.

Nézzük most már, hogy ezen munkaidőhöz hogyan viszonylanak a munkabérek, illetve mily anyagi létet biztosít a magántisztviselőknek munkájuk. Statisztikai adatok útján fogjuk megállapítani a magántisztviselők munkabéreit. E statisztika egyívású munkaidőstatisztikánkkal és ugyanott található, a hol emez. Szintén csak az ipari tisztviselőkről szól, nem nyújt ez sem teljesen helyes képet, miután az összeseknek csak 64%-a mondotta be munkabérét. Meg kell jegyeznünk, hogy az évi összjövedelem van felvéve s nem a főnökök, hanem maguk a tisztviselők szolgáltatják az adatokat, mi azok pontosságát valószínűvé teszi.

Magyarországon tehát a következőképp állottak a munkabérek 1900-ban:

A férfiak 58%-ának	0—2000	koronán alul		
36% »	2000—4800	»	»	és
6% »	4800—6000	koronáig és azon felül		

volt az évi jövedelme.

Az ipar megnevezése	Az iparban alkalmazott tisztviselők									
	munkaideje órákban									
	vannak	bemondottak	7	7-8	8-9	9-10	10-11	11-12	12-én felül	
Vas és fém . . .	1349 59	982 46	67 4	360 13	100 6	290 18	61 2	95 3	9 —	*
Gép stb. . . .	2700 132	2168 116	377 13	1081 44	148 12	448 38	29 1	78 8	7 —	
Kő, föld, agyag	777 27	441 22	44 1	115 5	41 1	132 10	29 1	70 4	10 —	
Fa és csont. . .	1001 21	506 15	24 7	109 6	66 1	144 2	38 1	107 3	18 —	
Bőr, sörte, egyéb	219 20	137 13	11 2	31 7	23 3	55 1	6 —	11 —	— —	
Fonó és szövő .	568 42	348 23	21 1	91 4	56 2	108 10	41 3	25 3	6 —	
Ruházati . . .	441 114	304 88	7 1	48 9	33 11	114 34	23 7	48 24	31 2	
Papíros	280 51	196 46	7 —	33 6	30 10	76 22	16 5	27 3	7 —	
Élelmezési és élvezeti. . . .	4083 313	2054 190	131 4	645 20	223 11	582 60	86 15	304 44	83 26	
Vegyszeti . . .	1089 59	808 50	110 4	278 15	116 12	214 13	22 1	63 4	5 1	
Építő	1453 16	569 15	55 4	280 4	46 4	137 2	10 1	34 —	7 —	
Nyomó és mű .	447 68	324 54	48 7	80 18	83 10	85 15	6 1	21 1	1 2	
Szálloda és vendéglő . . .	587 1442	232 643	13 20	14 26	6 11	56 140	7 38	54 276	82 132	
Egyéb ipar . . .	28	9	—	5	—	4	—	—	—	
Összesen férfi	15022	9078	915	3170	971	2445	374	937	266	} Magyarország
„ nő	2364	1321	63	177	104	365	76	373	163	
„ férfi	15627	9478	937	3286	1021	2544	392	1032	272	} Magyar birodalom
„ nő	2384	1339	64	182	111	368	76	375	163	
„ férfi	6748	5532	777	2065	659	1338	164	374	155	} Budapest
„ nő	1337	974	54	144	85	280	62	267	82	

* A második sorok a nőkre vonatkoznak.
Népszámlálási statisztika 1900. VIII. kötet.

Az ipar megnevezése	Az iparban alkalmazott tisztviselők munkaideje órákban									
	vannak	bemondottak	7	7—8	8—9	9—10	10—11	11—12	12-én felül	
	Vas és fém . . .	1349 59	982 46	67 4	360 13	100 6	290 18	61 2	95 3	9 —
Gép stb. . . .	2700 132	2168 116	377 13	1081 44	148 12	448 38	29 1	78 8	7 —	
Kő, föld, agyag	777 27	441 22	44 1	115 5	41 1	132 10	29 1	70 4	10 —	
Fa és csont . .	1001 21	506 15	24 7	109 6	66 1	144 2	38 1	107 3	18 —	
Bőr, sörte, egyéb	219 20	137 13	11 2	31 7	23 3	55 1	6 —	11 —	— —	
Fonó és szövő .	568 42	348 23	21 1	91 4	56 2	108 10	41 3	25 3	6 —	
Ruházati . . .	441 114	304 88	7 1	48 9	33 11	114 34	23 7	48 24	31 2	
Papiros	280 51	196 46	7 —	33 6	30 10	76 22	16 5	27 3	7 —	
Élelmezési és élvezeti . . .	4083 313	2054 190	131 4	645 20	223 11	582 60	86 15	304 44	83 26	
Vegyészeti . .	1089 59	808 50	110 4	278 15	116 12	214 13	22 1	63 4	5 1	
Építő	1453 16	569 15	55 4	280 4	46 4	137 2	10 1	34 —	7 —	
Nyomó és mű .	447 68	324 54	48 7	80 18	83 10	85 15	6 1	21 1	1 2	
Szálloda és ven- dégelő	587 1442	232 643	13 20	14 26	6 11	56 140	7 38	54 276	82 132	
Egyéb ipar . .	28	9	—	5	—	4	—	—	—	
Összesen férfi	15022	9078	915	3170	971	2445	374	937	266	} Magyar- ország
„ nő	2364	1321	63	177	104	365	76	373	163	
„ férfi	15627	9478	937	3280	1021	2544	392	1032	272	} Magyar birodalom
„ nő	2384	1339	64	182	111	368	76	375	163	
„ férfi	6748	5532	777	2065	659	1338	164	374	155	} Budapest
„ nő	1337	974	54	144	85	280	62	267	82	

* A fizetésnélküliektől kezdve.

** A második sorok a nőkre vonatkoznak.

Népszámlálási statisztikai 1900. VIII. kötet.

A nőknél 87% 0—1000 koronán aluli
 13% 1000—2400 »

1 nő pedig 3000 koronán felüli évi fizetést húzott.

A viszonyszámok alapján nyert átlagos — nem közép-munkabér — a 4800 koronás fizetéseket is bevonva a számításba — körülbelül évi 1620 korona. A 4800 koronán felül rúgó fizetésűeket ki kellett hagynom, mert — eltekintve attól, hogy az ezek bevonásával nyert átlagszám helytelen — nem tartoznak a magántisztviselőkhöz, hanem a tőkésék bizalmi emberei, akaratak végrehajtói (cégvezetők, igazgatók). A foglalkozási statisztika szerint az ipari tisztviselőkre egyenkint körülbelül 1,3 eltartott esik, tehát 756 koronát költhet egy személy évente összes szükségleteinek fedezésére a magántisztviselő családban. Ez természetesen csak képzelt mennyiség, mely mögött sok nyomor és bűn rejtőzik. Az eltartottak módfelett kis aránya a keresőkhöz képest, a gyér családalapítást bizonyítja, miből szinte csalhatatlan következtetést vonhatunk a munkabér és a szükségletek között tátongó nagy űrre.

Általánosan tudott dolog, hogy a kereskedelemben még rosszabbak a viszonyok úgy a munkaidő, mint a munkabér tekintetében. Kivételt képeznek a bankok és biztosító társaságok irodái, a hol a munkaidő csak kevés helyen haladja meg a nyolcz órát, azonban a munkabér ehhez képest kedvezőtlenebb is. Egész határozottan megállapíthatjuk tehát, hogy a kereskedelmi irodák alkalmazottainak statisztikája az eredményt csak negatív irányban befolyásolhatta volna és így elfogadhatjuk a meglévő adatokat az egész magántisztviselői karra nézve. Megállapítható még e statisztikák alapján, hogy a fővárosban kisebb a munkaidő és magasabbak a munkabérek, mint a vidéken, a tőkekoncentrációval járó nagyobb üzemek tehát — ezek inkább a fővárosban vannak — előnyösek a magántisztviselőkre s így ez irányban a fejlődés nem fog viszonyaikon rontani.

A foglalkozási statisztikát összevetve a munkaidő és munkabérstatisztikával, látjuk, hogy a nő munkaideje *hosszabb*, munkabére *tettesen kisebb* s hogy a nők a magántisztviselőpályán *nagy arányban* szorítják ki a férfimunkást. Ez irányban tehát a fejlődés *hátrányosan* fogja befolyásolni az osztály helyzetét, *nem* várható tehát emelkedés sem gazdasági, sem társadalmi tekintetben. Kétségtelen ezek után a magántisztviselő proletár volta és így emelkedését *csakis* a nagy proletariátussal

való együttműködéstől várhatja. Ennek útja pedig: erős gazdasági szervezetben való tömörülés, osztálytudatosan és osztályharc alapján: vagyis a szociáldemokrácia.

A szocialista szervezkedés homlokterében tehát a *munkaidd és munkabér* kérdése állana, mert *csak* ezek javulása emelheti a magántisztviselő proletárok helyzetét. A *jóléti* intézkedések és existenciájuk egyéb törvényszabta biztosítékainak kivívása csak ezek *után* illetve mint *másodrangú* kérdések szerepelhetnek.

Ezzel szemben látjuk, hogy ez osztály érdekképviselete épen megfordítva cselekszik. A munkaidő és bér kérdéséhez hozzányúlni is alig mer, de teljes (csekély) erejével ráveti magát a jóléti intézkedésekre, mint már említettük — sikertelenül.

E tényből azonban elhamarkodott dolog volna a magántisztviselők kifejezetten polgári, tehát gazdasági helyzetükkel ellentétes ideológiájáról beszélni. A Szövetségnek alig van 3000 fizető tagja s ezek sem meggyőződésből — hanem legtöbbször »morális« presszió alatt — fizetik meg az évi 2 (kettő) korona tagdíjat. Az évi közgyűlések adnak csak tiszta képet a Szövetség iránt való érdeklődésről s egyúttal ez osztály bűnös könnyelműségéről és öntudatlanságáról. Az ez évi közgyűlés különösen jellemző és mélyen bevilágít ez osztály viszonyaiba. Szombati napon este ½8 órára szolt a meghívó. Ellentétben az eddigi szokással (rendesen csak 50—70 tag szokott megjelenni) vagy 600 szorongott a kis teremben. E frequentiát az okozta, hogy a tanácstagok (leginkább igazgatók és cégvezetők), kiknek kibuktatására erős akció indult meg, felhozták »híveiket« szavazásra. Legtöbbje azt beszélte, hogy nem is tudja minek jött, ő csak »eszköz«. Az évi jelentéseket felolvasták, de a nagy zajban senki sem értette. Következtek volna a hozzászólások és a napi-rend. Ez azonban a felrendeltek nem érdekelte. A szónokot nem akarták meghallgatni s minden oldalról felhangzott a »szavazzunk«. Az elnök hamarosan talált módot, hogy a szólót félbeszakítva a választást elrendelje. A szavazás után alig maradtak 80-an, a kiket osztályuk sorsa érdekelt. A felszólalók nagy többsége szocialista értelemben nyilatkozott s elítélte a Szövetség működését. Ebből aligha lehet *öntudatos és egyöntetű polgári* ideológiára következtetni. A magántisztviselők nagy zöme tudatában van proletár voltának, csak az osztályharcból idegenkedik. Ez azonban teljesen érthető; különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy

az ipari proletariátusunknak is csak 15% a szervezett s mennyivel kevesebb az osztálytudatos! Viszont van már szervezett és tudatos magántisztviselő is. Szervezeteik: a »Kereskedelmi alkalmazottak szakegylete« és a »Magántisztviselők szabad szervezete«. Tagadhatatlan azonban, hogy ezek alig teszik az összesség 1%-át, keresnünk kell tehát, mik ezen osztály tudatos szervezkedésének akadályai, illetve osztálytudatlanságának okai.

Bármily mereven álljunk is a történelmi materializmus rideg talaján, be kell látnunk, hogy közösületek életének, mozgásának és az ezekből keletkező *összes* relációknak okait nem vezethetjük vissza mindenkor *közvetlenül* gazdasági tényekre. Ez esetben is kényszerülünk »ideologikus« okokat keresni, melyek azonban *visszavezethetők* gazdasági alapokra.

Vissza kell mennünk egyrészt az egyén életére, másrészt osztályunk összetételére. Az egyén cselekvését két összetevő determinálja: a külső környezet kényszere és a belső én milyensége. Az elsővel végeztünk, nézzük a másodikat.

A magántisztviselők zöme a pusztuló kispolgárságból kerül ki és innen magával hozza ennek ideológiáját. A középiskola a maga individuális rendszerével, vallásos, nemzeti és hazafias szellemével folytatja a helytelenül beleoltott polgári világnézet felépítésének munkáját. Az egyén féktelen imádata, a haza, vallás, magántulajdon, család szentsége énjének vezérlő motívumai. Az iskolával befejezte szellemi fejlesztését, önálló gondolkodásra, fejlődésre képtelen. Tekintélyekre kell támaszkodnia, melyeknek befolyása alatt áll munkája közben és minden egyéb törekvésében. Hozzájárul mindehhez, hogy még 25 éves hivataloskodás után sem adja fel a reményt, hogy valaha önálló üzletember vagy legalább is igazgató lehessen. A mi pedig áll az egysről, igaz az egész osztályra is.

A szociáldemokrácia ellene mond mindannak, mi ezen osztály „szellemi és morális lényének ma kategorikus imperativusa. Az egyént alárendeli az összességnek, nemzetközi — tehát szerinte — hazafiatlan, ellensége a magántulaj donnák stb. A nemzetköziségben nem igen találja ez osztály érdekeinek védelmét, a nyelv a hazához köti, míg a munkás a nemzetközi szolidaritásban anyagi hasznot is lát. Tagadja tehát a szocializmus mindazt, a mi ez osztályban a — morál. S ha külső tények ellentmondanak ennek és gondolkodásra, revízióra kényszerítik, megszólal a »terror vacui«, a félelem, hogy elveszti egész szellemi tartalmát. Nyomora pedig még mindig nem akkora, külső megjelenéséből kifolyólag

nem oly kiáltó és közvetlen, hogy cselekvése eredőjét a külső okok és belső én közötti erőviszony, előbbiek irányába kényszerítené. Még a munkások szervezésének is legnagyobb gátlója ez a polgári ideológia, pedig ezeknél nem oly erős, nem kategorikus imperativus, mint a magántisztviselőknél, kiknek énjét egészen betölti. Meg kell még emlékeznünk arról, hogy osztályunk tisztánlátását még a közte és a munkásság közt lévő politikai különbség is elhomályosítja, a mennyiben van választójoga ma is, jóllehet eddig csak főnöke akarata szerint és ennek javára gyakorolhatta azt.

A mi most már az osztály összetételét illeti, szembeötlő annak tarkasága. Már említettem, hogy mindenféle pályákból kontengentálja anyagát. Azonkívül nagyon különböző képzettségű egyedekből áll, kik a legkülönbélebb munkát végzik. A társadalmi gazdaságban való szerepükönél fogva ide tartoznak a vállalati mérnökök is, mégis azt látjuk, hogy ezek részint a két éve alakult »Magánmérnökök Országos Szövetségé«-ben és a »Gépész mérnökök Országos Egyesületé«-ben tömörülnek; együtt a munkaadó »kollégákkal«. Ily heterogén elemek egyöntetű működése alig képzelhető akkor, mikor nem ismerték fel azonos érdekeiket.

A magántisztviselők meglévő szervezeteit igazgatók és cégvezetők irányítják, kiknek minden inkább áll érdekükben, mint az osztály öntudatos gazdasági szervezkedése. Ebből látható, hogy ez osztály hamis álmai és nem gazdasági szükségletei által vezeteti magát és többet vár ellentétes érdekű tényezők jóakaratótól, mint saját szervezett erejétől.

Az igazgatók és cégvezetők nagyrészt maguk is kapitalisták, de mindenkor kapitalista érdekek hordozói, kik semmi közösségben nem állanak a magántisztviselő proletárokkal, miután ez állások szinte öröklődnek és mielőbb valóságos igazgatócsaládok — dinasztiaiák — fognak kifejlődni. Tény, hogy ma még nem vonható meg élesen a határvonal a kétféle, — teljesen ellentétes érdekű — magántisztviselő között, mert vannak a kettő között lebegő egyedek is, kik kettős funkciójuknál fogva egyik részhez sem sorozhatók. De ezeknek ily helyzetbe való jutását a szervezatlenség eredményezte, a mennyiben a tőke egyeseket kiemelhetett a többiek elnyomására. Ezek a tőkének minden körülmények között engedelmes eszközei és nagyban hozzájárulnak azon téves vélemény kialakulásához, hogy a magántisztviselők gazdasági szervezkedése a munkásoké-

hoz hasonlóan sikeres nem lehet, a magántisztviselők sztrájkja eredményre nem vezethet, sőt el sem gondolható — mert e közbülső elemek sztrájktrórákká lennének, a többieket pedig az egyéb szellemi proletariátusból pótolni lehetne. A sztrájk sikere mindenesetre erős szervezettséget igényel s e nélkül eredményes nem lehet. De hogy *magántisztviselő-sztrájkok lehetségesek*, azt precedensekkel is bizonyíthatom. A bécsi szállító-cégek tisztviselői (körülbelül 600) ezelőtt két évvel egyöntetű fellépéssel tudtak javítani munkaidő- és bérvizonyaikon. A különféle vasutas sztrájkok (a vasúti tisztviselők csak annyiban különböznek osztályunktól, hogy a »kapitalista« állam alkalmazottai) is megcáfolják e nagyon indokolatlan állítást. A kapitalista üzem precíziós szerkezethez hasonlítható, melynek számtalan apró része a legpontosabban együttműködik; egy egy csavar kicserélése még nem okoz zavart, de a gép működése egyszerre megszűnik, ha összes részeit új, egymáshoz nem illő darabokkal felcseréljük. Ugyanez történné, ha egy nagyobb cégnél csak a tisztviselők 90%-a egyszerre beszüntetné a munkát. A magántisztviselő-sztrájk kellő gazdasági szervezkedés mellett igen gyorsan sikerrel végződne, különösen gyáraknál, hol az ipari üzemnek is szükségszerűleg zavart kellene szenvednie. Ha pedig a munkássággal szolidárisan járnának el, a tőke tehetetlenül állana velük szemben. Az a munkásság, mely egy munkás elbocsájtása miatt ezeket tud sorompóba állítani, bizonyára odaállana a vele és érte is komolyan küzdő magántisztviselő proletár mellé. Mindez ma még csak utópia, de a fejlődés valóra fogja váltani.

Azon tényezők mindinkább gyengébbek lesznek, melyek a helyes megismerést ez osztály elől elzárják. A politikai különbség mielőbb megszűnik, a magántisztviselő mind *messzebb esik polgári eredetétől*, nem lesz oly fogékony a polgári hitvallás iránt a nevelésben sem s így gondolkodásában is közelebb jut a proletár-munkásokhoz. Mint láttuk pl. Oroszországban a forradalom még a kispolgári elemeket is a proletariátus táborába hozza; ez osztályban is haladunk a »revolúció« felé és mihamarabb el fog következni az a forradalmi pillanat, mikor az osztály mai keretei fel fognak bomlani, hogy helyet engedjenek egy új alakulásnak. *Egy evolúciós folyamat megy most végbe e revolúció felé; osztályunk erősen differenciálódik és e differenciáció meg fogja vonni a merev határvonalat a most még együttállók közé.* E differenciációt integrális folyamat fogja

követni: a legnagyobb résszel a proletariátus, egy kis résszel a tőke integrálódik.

A gazdasági szervezkedés már megindult, a politikai követni fogja. Egyelőre még nem a végcélért, hanem jobblétért folyik a harc; bizonyos azonban, hogy a jövő a magántisztviselői kart a proletariátus és a szocializmus harcosául fogja köszöntem.

Fenyő Vilmos.